

A Magisztrátusok Tükre és az olvasópolitika

*Amikor Lily B. Campbell az 1930-as évek végén kiadta a Magisztrátusok Tükrét (Mirror for Magistrates) és a későbbi Kiegészítéseket (Parts Added to the Mirror for Magistrates), nem volt hajlandó foglalkozni azokkal a tragédiákkal, amelyeket Richard Niccols írt a Tükör 1609–1610-es kiadásába. A tragédiák kihagyásának indoklása azon a koncepcióján alapult, hogy a műnek az eredeti, betiltott 1554-es kiadás fektette le az alapelveit, „az 1609–1610-es kiadás, amelyet Richard Niccols állított össze, nem illeszkedik a hagyományba”; „Richard Niccols a mű átdolgozásával teljesen háttérbe szorította a mű eredeti célját”. Valójában a Niccols-féle kiadás logikus végpontja egy ötven éves szövegfejlődésnek, és ezt a változást csak úgy lehet igazán megérteni, ha megvizsgáljuk, hogyan függenek össze a Tükör különböző változatai a kortárs történetírással és az olvasótábor elvárásaival. Ha ebből a szempontból nézzük a Tükör kiadástörténetét és a négy fő kiadás szerkezetének jellegzetességeit, megtudjuk, miért lett ez a gyűjtemény egyre gyengébb, és miért fordultak el tőle az olvasók, és azt is megértjük, a Niccols-féle kiadás esetében fontosabb, hogy koncentrált formában tükrözi a mű változását, mint hogy a célkitűzését háttérbe szorítja.**

A Magisztrátusok Tükrének ötlete egy londoni nyomdász, John Wayland agyában született meg, (1) s John Lydgate (1370–1451) *Fejedelmek bukása* (The Fall of Princes) című műve folytatásának szánta, ez pedig Giovanni Boccaccio *Híres férfiak esetei* (De casibus virorum illustrium) (2) című művének átdolgozása volt, a latin eredetiből készült második francia fordítás, *Laurent de Premierfait* (meghalt: 1418) prózában íródott változata alapján. (3) Wayland a Tükröt Lydgate művének új kiadásához kívánta csatolni. Azt akarta, hogy „a történet ott folytatódjon, ahol Boccaccio abbahagyta, egészen a jelen időkig, és olyan személyeket mutasson be, akik a Szerencse játékszerévé lettek ezen a szigeten [ti. Angliában]”, végül azonban mégsem nyomta újra Lydgate művét. A *Fejedelmek bukását* tulajdonképpen soha nem adták ki a 16. század második felében Angliában, sőt, 1550 után Lydgate egyetlen műve sem jelent meg már, a *Paraszt és a Madár* (1561) (4) kivételével. A Tükör nem folytatása lett Lydgate művének, hanem a helyébe lépett, és mind formájában, mind mondanivalójában világosan különbözött tőle. Lydgate könyve egy szerzetes értekezése, amely tragikus (főként az Ótestamentumból és a görög mitológiából vett) történetekbe rejtji eklektikus humanista mondanivalóját. Az a célja, hogy bebizonyítsa „minden dolog, amire befolyást tud gyakorolni a Szerencse, tűnékeny”. Politikai üzenete, az e korban magától értetődő angol hazafias érzelmnyilvánítások mellett még arra is int, hogy a fejedelmek lehetőleg ne avatkozzanak be az Egyház dolgába. A Tükör megváltoztatta Lydgate tragédiáinak formáját, áttette harmadik

* E tanulmány eredetije: BUDRA, PAUL: *The Mirror for Magistrates and the Politics of Readership*. Studies in English Literature 1500–1900. Vol. 32., 1992. 1. sz., 1–13.

személyből elsőbe, (5) és elhagyta (legalábbis a korai kiadásokban) azt az álmokeretet, amelybe Lydgate hősei történetét befoglalta. A *Fejedelmek bukásával* ellentétben a *Tükör* korai kiadásainak politikai jellege azonnal felismerhető volt: az 1554-es kiadás megjelenését „a főkancellár (Lord Chancellor) (6) akadályozta meg”, és végül *Thomas Marsh* jelentette meg 1559-ben, „lord Stafford nagyuram anyagi segítségével”. A korai kiadásokból egyes tragédiákat valószínűleg még így is ki kellett hagyni.

A *Magisztrátusok Tükre* tanköltemény, és népszerű történelem is. Egy, a 16. század második felében özönével megjelenő történelmi színdarabok, krónikák, krónikatörmöritvények és történelmi tárgyú költemények közül. Az effajta könyvek először 1559-ben jelentek meg a könyvtárak bódéiban, egy olyan évtized kezdetén, amelyben több történelmi tárgyú könyvet írtak, mint *Erzsébet* uralkodásának bármely más korszakában. De ami még fontosabb, tanácsadó könyv volt, és még azelőtt, hogy megfogalmazták volna a bölcs mondást, miszerint „A Történelem példákba öltöztetett Erkölcsefilozófia”, egy tanító és jobbító szándékú történelem képét kínálta a főembereknek. A kortársak nagy becsben tartották a *Tükört* mint a költészet, a történelem és a politikai bírálat keverékét. *Francis Meres* (1565–1647) (7) a *Palladis Tamia*-ban (1598) *Shakespeare*, *Christopher Marlowe* (1564–1593), *Thomas Kyd* (1558–1594), *Georg Chapman* (1559–1634), *Thomas Dekker* (1570?–1641?) és *Ben Jonson* (1572–1637) műveivel egy sorban említette, és *Philipp Sidney* (1554–1586) is dicsérte „gyönyörű részeit”.

De ez a dicséret és a kritikusok tisztelete a *Tükör* korai kiadásainak szólt. A szöveg négy szerkesztő kezén ment keresztül, egyre hosszabb lett, már majdnem száz tragédiát tartalmazott, benne volt Anglia egész addigi története *Albanact* korától egészen *Erzsébet*ig. És a szöveg változáson is keresztülment: a politikailag jobbítani szándékozó költészet/történelem-keverék jellegzetes példájából világias és érzelmes könyv lett, tele erkölcsi közhelyekkel. A könyv figyelmeztető célzatú történelem-értelmezésből *Tudor-propagandává* változott. Ezzel párhuzamosan olvasói az ország főemberei helyett, akiknek a könyv eredetileg szólt, egyre inkább a városi polgárságból kerültek ki, míg végül a szöveg teljesen elszakadt eredeti olvasótáborától, és egy örökölt, az ősihez visszatérő történetírást kínált egy olyan olvasóközönségnek, amely már eltávolodóban volt a *Tükör*-ben népszerűsített társadalmi és értékstruktúráktól.

A *Tükör* változása összefonódott az angol történetírás 1550 és az 1600-as évek első felé közé eső fejlődésével. Ebben az egész korszakban a nevelés egy fajtájának tekintették a történelmet, „a történelmi igazság fő kritériuma az erkölcsnemesítő szándék volt”. A történelem az erkölcsi nevelés szempontjából közvetlenül a *Szentírás* után következett, és ezért nagyon népszerű volt mind a középosztály, mind a neveléssel foglalkozók körében. *Walter Raleigh* (1552–1618) *Világtörténete* nagyobb példányszámban fogyott, mint *Shakespeare* műveinek főlió kiadása. (8) A 16. század első felében a történetírás az események elsődleges okait, a történelemben való isteni beavatkozást hangsúlyozta. A 16. század második felében azonban, *Francesco Guicciardini* (1483–1540), *Niccolo Machiavelli* (1469–1527) és *Jean Bodin* (1529–1596) hatására, egyre inkább a másodlagos okok, a történelemben való emberi beavatkozás iránt kezdtek érdeklődni. A 17. század első felében pedig már egyre inkább világi és közéleti jellegű tanulságokat igyekeztek a történelemből levonni. Az új történeti művek a politikai ésszerűséget, a gyakorlati és nem az erkölcsi tanulságokat emelték ki. Az ókori történészek közül *Livius* helyett *Tacitus* lett a követendő példakép és a művek szövegét is egyre jobban teletűzdelték alapigazságokkal és szentenciákkal.

A *Tükör* mindegyik szerkesztője a kortárs történettudományt kívánta utánozni, és a korai kiadások összhangban is voltak saját koruk történetírásának irányzataival: a gondviselést mutatták be egyéni élettörténetek alapján, az eseményeket a krónikákból vették át, a szerkesztők koncepciójának megfelelő válogatásban és kihagyásokkal. Ezt a szerkesztésmódot Lydgate vezette be a történelmi témájú angol szépirodalomba, *Polydorus Vergilius* (1470–155?) átvette, a hagiográfiák [különösen *John Foxe* (1517–1587) *Mártírok Könyve*]

és a történeti életrajzok pedig népszerűsítették. Ezek a művek mind azt hangsúlyozták, hogy az ember nem kerülheti el sorsát. De míg a 16. század második felének történetírása még továbbra is az emberi akarat és jellem szerepét emelte ki, és hitt abban, hogy az ember képes az események befolyásolására, addig a *Tükör* későbbi kiadásait főleg a gondviselés szerepe foglalkoztatta. Ezek a kiadások egy olyan gépiesen működő, előre meghatározott végcél felé törő (teleologikus) erőt mutattak be, amelyet inkább az erkölcsi aljasság, mint a politikai szándék határozott meg. Egyszerűen a *Tükör* eltávolodott attól a történetírástól, amely a hivatkozási alapja volt. Ezt a fejlődést jól nyomon lehet követni a *Tükör* egyes kiadásainak bizonyos részletei alapján, például a tragédiák kronológiájának, a négy fő kiadás ajánlásainak és a minden szerkesztő által használt keretnek a tanulmányozásával.

Az első *Tükör*, amelynek *William Baldwin* (1550 körül) volt a szerkesztője, nagyjából a Rózsák Háborúját bemutató tragédiákat tartalmazta. A későbbi Baldwin-kiadások időben *Thomas Wolsey* (1473–1530) bíboros koráig mentek el. A következő szerkesztő, *John Higgins*, a *Brutustól Caesarig* terjedő időszakkal egészítette ki a művet. *Thomas Blennerhasset*, a harmadik szerkesztő, a Római Hódítástól *Hódító Vilmosig* tartó időszakról számolt be. Az utolsó szerkesztő, *Richard Niccols*, pótolta a még hiányzó részeket: írt egy elbeszélést Arthur királyról, átírta a *III. Richardról* szóló tragédiát, és bevett egy hosszú költeményt, *Anglia Erzsikéjét*, amelyben Erzsébet királynőt dicsőítette.

Az időparaméterek megválasztása sok mindent elárul. Baldwin egy nyugtalan, a reformáció kezdeti szakaszába lépő, polgárháborús korszakot választott. Baldwin *Tükör-kiadásában* *Somersettel*, *Humphrey Plantagenettel* és *Eleanor Cobhammel* (meghalt 1446) foglalkozó történetek – közvetlenül vagy analógiák és utalások révén – *Edward Seymourról* szólnak, aki VI. *Edward* kiskorúsága idején Anglia régense volt. Úgy tűnik, hogy a *Tükör* *Mária* uralkodása alatt e történetek miatt betiltották, Erzsébet uralkodásának kezdetén pedig nehézségeket gördítettek megjelenésének útjába. Az *Edmund, Somerset hercege* csak az 1563-as kiadásban jelent meg először nyomtatásban, a két Gloucesterről szóló történet pedig csak 1578-ban. A *Tükör* Seymourt nem kevély nemes úrnak ábrázolja, akit leterített a balsors, hanem olyan embernek, aki az erényeiért bűnhődik. Baldwin és társai e vakbuzgó protestáns példáján keresztül a régensség szerepét elemezték, és talán egy további, saját koruk Angliájában is folytatandó szélsőséges protestáns politikát is védelmükbe vettek. *Eleanor Cobham* története, az előzőekhez hasonlóan, szintén mások, Erzsébet és *John Dee* (1527–1608) 1555–1556-os viszontagságainak analógiájára íródott. Ennek a bizonyos történetnek a szerzője, *George Ferrers* (1500?–1579) ténylegesen szolgáltatott terhelő információkat a fiatal Erzsébetről a Titkos Tanácsnak. A többi, Baldwin kiadásai-ban megjelent történet nagyrészt politikusoknál súlyosnak számító vétkeket ostromoz: „zsarnokság, hitszegés, lázadás, aljas hízélgés a fejedelmeknek” – a közjó ellen ilyen bűnök vannak feljegyezve a *Tükör*ben. A korai *Tükör* írói szemében tehát a múltat nem kellett, s talán nem is lehetett elválasztani a jelent foglalkoztató gyakorlati és politikai problémáktól.

Higgins időben visszament egészen *Albanact*, a trójai *Brutus* fiának koráig, és anyaga a *The Brut* alapjául szolgáló Brutus-legenda volt, a brit történelem mitikus korszaka, amelyet először *Geoffrey of Monmouth* (1100?–1154) dolgozott fel részletesen, majd a 17–18. század fordulóján élt hazafiak és költők még aprólékosabb gondnal foglalkoztak vele. Higgins azért állítja középpontba az ősi idöket, hogy „merítsünk a történelmünkéből a kezdetektől fogva, és tegyük olyan gazdaggá, mint sok más ország és nemzet krónikái”. Ezzel a korábbi krónikásokat utánozta, akik olyan östörténetet akartak írni Britanniának, amely összhangban áll a klasszikus eposzirodalom jól ismert, hősi hagyományaival, másrészt az angol történetírás kortárs irányzatai elleni tiltakozást is kifejezésre juttatja. A történészek *Layamon* (1200 körül) *The Brutját* – és ha nem is olyan hevesen, de az Arthurlegendát is – támadták a 16. század második felében. *Polydorus Vergilius*, *Robert Fabyan* (1450–1512), *John Rastell* (meghalt: 1536), *John Twyne* (1501–1571), *George Lilly*

(meghalt: 1559), *Thomas Cooper* (1517–1594) és *William Camden* (1551–1623) voltak többek között azok a történészek, akik kétségbe vonták ezeknek a mítoszoknak a valódiságát. Még *Edmund Spenser* (1552–1599) is kitalált történetnek tartotta Anglia trójai eredetét. A legendáknak is akadtak védelmezői, nevezetesen *John Leland* (meghalt: 1552), *John Price* (meghalt: 1573) – mindketten kinyomtatták Polydorus Vergilius ellen írt bírálatukat – és *Raphael Holinshed* (meghalt: 1583), de ők csak egy hangos kisebbség voltak.

Higgins tehát, amikor tragédiákat mondott el a legendás őstörténetből, akkor visszahúzódtott a jelen történetírásának gondoljai elől egy sokkal biztonságosabb területre: a hazafias legendák, fél-mitologikus események világába, amelyek időben olyan távoliak voltak, és anynyira a hagyományok leplébe burkolóztak, hogy lehetetlen volt időszerű politikai mondanivalót beléjük magyarázni. Higgins tragédiáinak címei népmesei erkölcsiséget hirdetnek:

- *Kimarus megmutatja, hogyan falják fel őt a vadállatok bűnös életéért;*
- *Elstride, Locrinus ágyasa, akit nyomorúságosan vízbe fojtott Gwendoline, Locrinus felesége, bevallja önteltségét, kicsapongó életét és szerencsétlen bukását;*
- *Mempricius, aki egészen átadta magát a bujaságnak, az élvezetnek és Sodoma bűnének, elmondja, hogyan falták fel a farkasok.*

Kicsi volt a veszélye annak, hogy az Erzsébet-kori főember magára ismerjen ezekben a tükrökben.

Blennerhasset, a harmadik szerkesztő az ősi és legendás történelmet a rómaiak elleni lázadástól a történelemből ismert *I. Haroldig* tárgyalta. Nem foglalkozott Arthur királlyal, de *Vortigerről*, *Uther Pendragonról*, *Hellina* királynőről (*Nagy Konstantin* brit édesanyja) és *Cadwalladerről*, az utolsó kelta uralkodóról kínált az olvasóknak tragédiákat. Bár volt szereplői között néhány történelmi személy is, időben elég távol éltek ahhoz, hogy politikailag semlegesnek számítsanak. *Blennerhasset*nek azonban erkölcsnevelő ambíciói voltak, és gyűjteményében sok cím nyilvánvaló tanulságokra hívja fel olvasói figyelmét. *Sigebert* tragédiájának alcíme például így szól: *Ez a tragédia részletesen megtanítja kötelességére mind a fejedelmet, mind az alattvalót*; a mondanivaló azonban elsődlegesen az alattvalónak szól, többször is hangsúlyozza a királyok isteni jogát, és különösen azt, hogy a zsarnokot el kell viselni, mert „aki a Magisztrátusnak ellenáll, az Istennel szegül szembe”. A legtöbb tanulság azonban politikamentes. A *Pendragon*-tragédia címe megmagyarázza: „Ez a példa igen szükséges a jelen idők számára”. *Blennerhasset* azonban nem a politikai alkalmatlanságot támadja, amelyre *Pendragon* alakja jó példa lehetne, inkább saját kortársait, a brit nőket szidja, mert:

„Ostorcsapás híján...

Minden ünnepségen, színielőadáson ide-oda futkosnak és kószálnak

Úton-útfélen kalandozva sétálnak...”

*Blennerhasset*et a kéjsóvárság aggasztotta, és aránytalanul sok olyan történetet választott elmondásra, amely ennek a veszélyeire oktat.

Niccols, az utolsó szerkesztő, teljesen visszahúzódtott a múltba és a Tudor propaganda kedvenc témáiba. Jellemző módon az Arthur-legendával kezdte gyűjteményét. Bár a 17. század folyamán Arthur állandó témája volt a költészetnek, a 16. század második felében sok történész intézett ellene támadást. Jakab uralkodása alatt az Arthur elleni támadások politikai színezetet öltöttek. Jakab két ágon is (Tudor és Stuart) Arthurtól származtatta magát, és úgy kívánta valóra váltani Merlin jóslatát az egyesített Nagy Britanniáról, hogy Skócia és Anglia koronáját is fejére teszi. Jakab uralkodásának első éveiben sok családfakutatást végeztek az Arthurtól való származás bizonyítására, azért, hogy a királynak a trónhoz való jogát támadhatatlanná tegyék. *Niccols Tükrének* megjelenése idején azonban ismét kiújultak a viták az Arthur-mítosz történetisége körül. Az Arthur-párti és Arthur-ellenes tábor politikai nézetei alapján állt szembe egymással. Az Arthur-pártiak lojalisták voltak, és támogatták Jakab Arthurtól való származásának elméletét. Az Arthur-ellenes erők viszont általában a parlament hívei voltak, és elutasították, hogy a királynak Arthurral va-

ló kapcsolata kölcsönözzön érzelmekre támaszkodó legalitást. Az utóbbiak támadták az Arthur-mitoszt – és következképp Jakab fényes mitológiai eredetét –, úgyhogy kétségbe vonták a legnagyobb Arthur-szaktekintélynek számító Geoffrey of Monmouth történeti hitelességét. Niccols változata, amely egy olyan műben jelent meg, amely elsősorban történeti munkának mondta magát – Clio (9) múzsát hívja segítségül, nem Melpomene-t (10) – visszaállította az Arthur-történet hivatalos Tudor-változatát, szentimentális és hazafias értelmezést adott az elbeszélésnek, és csak abban a tekintetben mutatott jelentősebb eltérést Geoffrey-től, hogy hevesen tagadta Arthur törvénytelen származását.

Azt is meg kell említeni, hogy a Niccols válogatásában megjelent kiadásban a szerkesztő úgy döntött, hogy kihagy a kötetből néhány korábban írt tragédiát. Nevezetesen kihagyta az *I. Jakabról*, továbbá *IV. Jakabról* és a floddeni csatáról szóló tragédiákat, amelyek sérthették a skót király érzékenységét. A többi (újabb időkől származó) szereplő, akiket bent hagyott, például III. Richard és II. Edward, a Tudor-mítosz klasszikus gazember-gyűjteményéhez tartozott. A művet záró dicsőítő költemény, *Anglia Erzsikéje* már kísérletet sem tesz arra, hogy kritikai tükörnek vagy tragédiának mutassa magát. Ez Erzsébet hazafias, mulattató, népszerű története, és az elbeszélésmód nélkülöz minden költői ihletet vagy mesterségbeli tudást.

Baldwin kiadását az ország főembereinek, a Magisztrátusoknak ajánlotta: „A nemességnek és egyéb hatalmasságoknak.” Baldwin dicsérte azokat, akiket meg akart magának nyerni olvasónak, és elismerte hatalmukat és tekintélyüket: „Mindannyian Istenek vagytok, ahányatokra csak igazságszolgáltatás van bízva.” Ez nem pusztán hatásos nyelvi fordulat volt, Baldwin hangsúlyozta a hatalommal járó felelősséget és megállapította, hogy a főemberek romlottságának általános, széles körben ható politikai jelentősége van: „az, hogy egy királyság jó-e vagy rossz, az uralkodók jóságától vagy rosszaságától függ.” Hogy az uralkodó osztály biztosan megjavuljon, és ebből következően egészséges legyen a birodalom, Baldwin a *Tükört* ajánlotta gyógymódnak a betegek számára, az egészségeseknek pedig megelőzésképpen. A *Tükör* hatóereje abban állt, hogy megmutatta, Isten hogyan „sújtja a szégyentelen önteltséget és képmutatást, szégyenletes halállal, betegségekkel vagy gyalázzal”, és hogy bizonyította, elkerülhetetlen az isteni büntetés: „Mert itt, mint egy tükörben, megláthatod (ha bármilyen bűn lenne benned), hogy a hasonló vétkekért hogyan bűnhődtek mások hajdan, miáltal megintve bízom benne, hogy jó alkalom lesz ez arra, hogy minél korábbi javulásra indítson téged.”

Az összegyűjtött történelmi példákban rejlő teleologikus szemléletnek az volt a rendeltetése, hogy a főtisztviselőket a királyság helyes igazgatására ösztönözze. Baldwin elismerte, hogy a történelem időnként szolgálat arra is példát, hogy jó embereket ölnék meg erényességük miatt, de figyelmeztette olvasóit, hogy „mégse mondjanak le az erényességről, hanem legjobb tehetségük szerint végezzék kötelességüket”, mert Isten „örök dicsőséget ad nekik mind itt a földön, mind a mennyek országában”. Az „itteni” örök dicsőség a tisztas név jó híre volt; Baldwin tisztában volt azzal, hogy az emberek sokat adnak becsületükre és jó hírükre, ezért erre az érzésre próbált hatni, ez volt az Erzsébet- és Stuart-kori Anglia városi és vidéki tisztviselőinek legfőbb ösztönzője. Baldwin ajánlása tehát nevelő célzatú volt, teleologikus történelemértelmezést kínált ideológiai célból, és azon keresztül próbálta befolyásolni olvasóit, ami a legközelebről érintette őket.

Higgins is átvette Baldwin ajánlásának címét, és „a nemességhez és más hatalmasságokhoz” intézte bevezető megjegyzéseit, de míg Baldwin ajánlása így folytatódott: „Isten adjon bölcsességet”, Higgins-nél „Isten adjon nagyobb bölcsességet” a folytatás. Higgins tehát feltételezi, hogy a bölcsesség már megvan a főemberekben, Baldwin azonban nem így gondolja. Az ajánlás későbbi részében Higgins kijelenti, hogy nem akarja ismét felvetni azokat a témákat, „amelyeket Baldwin Mester olyan nagy erudícióval érintett, e könyv másik kötetében található *Epistolájában*”, és valóban nem is teszi. Például nem

ösztönzi olvasóit, hogy azért nézzenek a *Tükör*be, hogy meglássák benne saját hibáikat. Nem állítja, hogy hat egy kifejezetten gondviselészerű erő a történelemben. Inkább úgy érvel, klasszikus, nem angol példák segítségével, hogy a történelem nagy alakjai „mértékletesség hiányában” estek súlyos bűnbe. A mértékletességhez hozzászól még „másik három fő erényt is, amelyek szükségesek annak, akinek hatalom van a kezében: ezek a Megfontoltság, az Igazságosság és a Bátorság, amelyek olyan pompásan díszítenek és ékítenek minden rendű és rangú embert”. Több dolgot is meg kell itt jegyeznünk: Higgins klasszikus példákat használt, amelyek időben elég távol estek az angol politikától ahhoz, hogy viszonylag biztonsággal lehessen belőlük általános tanulságokat levonni. Másodsor, a mértékletesség és megfontoltság erényét, amelyet Higgins magasztal, sokkal gyakrabban hozták kapcsolatba a polgársággal, mint az uralkodó nemességgel. Harmadsor, Higgins megfogalmazásában ezek az erények „minden rendű és rangú embert” ékesítettek; Higgins tehát sokkal szélesebb, általánosabb olvasótáborban gondolkodott, mint Baldwin.

Blennerhasset kiadásának nem volt hivatalos ajánlása, mert a nyomdász a szerző engedélye nélkül adta ki. Ajánlás helyett a nyomdász, a különösen sikertelen *Richard Webster*, mellékelte a szöveghez egy levelet a „nyájas Olvasóhoz”, ebben megindokolta a nyomtatás körülményeit és egyben bevezette Blennerhasset-nek a harctérről küldött levelét. A levélben Blennerhasset

elmagyarázza, hogy célja a *Tükör* kronológiájából hiányzó részek pótlása volt. Parancsnokának, *Thomas Leightonnak* a dicsérete áll a legközelebb egy dedikációhoz, úgy gondolja, hogy benne öltöttek testet *Nagy Konstantin, Lycurgus, Solon* és *Epaminondas (II)* legjobb tulajdonságai. Ez nem hivatalos ajánlás, de már a *Tükör* utolsó változatában megjelent ajánlás irányába mutat.

Niccols *Tükör*-kiadását *Lord Charles Howardnak* (1536–1624), Nottingham grófjának ajánlotta egy olyan bevezető verssel, amely banális és hízelgő esedezés volt a gróf pártfogásáért. Miután megdicséri Howard katonai sikereit, Niccols így folytatja:

„A legalázatosabban esedezem méltóságos Oroszlánságod segítségéért

Az Irigység szörnye ellen, amíg [Múzsám] elmondja

a brit fejedelmek történetét, és a királyi Hajadonét,

Róla szóló választékos ódájában Clio az ön dicsőségét is megénekli.”

Niccols ahelyett, hogy kritikus tükröt tartana egy gyarló főember elé, kegyéért könyörög. Feltételezte, hogy a témát a címzett nem úgy fogja olvasni, mint ami rossz fényt vet rá, és hogy az anyag biztonságos, politikamentes és érdekes. Ha Howard, akinek élete folyamán mintegy ötven publikációt ajánlottak, kedvezően fog tekinteni e könyvre, Niccols megígérte, hogy „a múzsám az ön nagy hírű nevéhez még méltóbb tükröket fog keretbe foglalni”. A *Tükör* képmássá vált, értékes disztárggyá.

A tragédiákat a *Tükör* minden kiadásában egy prózai vagy verses szöveg vezeti be és foglalja keretbe, és minden keret bemutat egy olyan személyt, aki a költőt vagy költőket végigvezeti a történelmen, egy olyan személyt, akinek a szellemek elmondják panaszai-

*Az összegyűjtött történelmi
példákban rejlő teleologikus
szemléletnek az volt
a rendeltetése, hogy a főtiszt-
viselőket a királyság helyes
igazgatására ösztönözze.
Baldwin elismerte, hogy
a történelem időnként szolgált
arra is példát, hogy jó embereket
ölnek meg erényességük miatt,
de figyelmeztette olvasóit,
hogy „mégse mondjanak le
az erényességről, hanem legjobb
tehetségük szerint végezzék
kötelességüket”, mert Isten „örök
dicsőséget ad nekik mind itt
a földön, mind a mennyek
országában”.*

kat. Baldwin kiadásaiban prózai kommentárok keretezik a tragédiákat, ezek részletesen elmagyarázzák a *Tükör* kiadásának körülményeit. A tragédiák közötti szüneteket Baldwin az összegyűlt íróknak a hallottakhoz fűzött megjegyzéseivel tölti ki. A keret tehát a többszerzőség, a közös alkotás megpróbáltatásainak realista, prózai formába öntött elbeszélése. Baldwin már máskor is alkalmazta ezt a tudatos magyarázat-formát, az *Óvakodj a macskától*-ban (Beware the Cat, 1570). Baldwin *Tükör*-kiadásaiban a kalauz alakja ő maga. Baldwin megmagyarázza, hogy író társai „mindnyájan egyetértettek abban, hogy én bitoroljam Boccaccio helyét, és a szerencsétlen fejedelmek nekem panaszkodjanak”. Ő abban is vezető, hogy összehangolja, amit a többi költő mond, ő ellenőrzi a kronológiák hitelességét, és ha vita adódik, ő mondja ki a végső szót.

Baldwin különösen jó választás volt kalauznak. 1547-ben megjelent könyve, az *Erkölcsefilozófia* (Moral Philosophy) olyan népszerű volt, hogy tíz kiadást ért meg Baldwin irányításával, és még számos kalózkidatást Thomas Paulfreyman neve alatt. Baldwin lefordította a *Ballads of Solomont* (1549); a *Beware the Cat* nagy vitákat váltott ki, mert vallási szatíra volt; a *Hatodik Edward király temetése* (Funeralles of King Edward the Sixth, 1560) című munkáját pedig betiltották – ezért hiteles lett – hét éven keresztül. Oxfordban végezte az egyetemet, befolyásos barátai voltak, a neve szerepelt a Stacionáriusok Céhének (Stationers Company) 1556-os alapító okiratában, az alapító tagok között. Részt vett az *Udvári Vigasságok* (Court Revels) rendezésében, saját korában színdarabíróként is ismerték. Elég jó nevű történész volt ahhoz, hogy John Stow (1525–1605) segítségét kérje az *Összefoglalás* (Summarie, 1565) című műve megírásához. Jasper Heywood (1535–1598) szavaival:

„A Lyncolnes Inne-ben és a két Temple-ben
a Grays Inne-ben és más...
Nagy híret fogod hallani
Baldwin érdemes nevének
Akinek Magisztrátus Tükre
örök hírnevét hirdeti...”

Baldwin ismert személyiség volt, és neve azonnal hiteles vállalkozássá tette a *Tükör* kiadását.

Higgins kerete egy költemény volt, álomlátomást beszélt el benne. A mesélő egy szomorú téli éjszakán, a *Magisztrátusok Tükre* olvasása közben álomba merül. Álmában „egyszerű és furcsa öltözetű, hatalmas nagy termetű embereknek” mutatják be, akik elmondják neki tragikus történetüket. Higgins tehát visszatért Lydgate-hez és az álomkeret ősi hagyományához. A keret a könyv tragédiáit önálló, zárt egységekbe foglalta. Ez nyilvánvalóvá tette, hogy műalkotásról van szó. A tragédiák elsősorban költemények, és csak másodsorban történelem. Az álomkeretben Higgins vezetője Morpheus (12) lett. Somnus (13) megparancsolta Morpheusnak, hogy „mutasson olyan személyeket az idők kezdetétől a végéig, akiket Britanniában a Szerencse rabságba taszított”. Morpheus a költőt egy csarnokba vezeti, és ott úgy viselkedik, mint egy rendező, megparancsolja a múltbeli hősök szellemeinek, hogy mondják el: „Nevüket és életüket, sorsukat és boldogtalan napjaikat: / És hogy hogyan estek ki a Szerencse kegyeiből”. Morpheus megjelenik a tragédiát összekötő részekben is, de csak mint a szereplők bekonferálója.

Blennerhasset kerete egy rövid allegorikus bevezetés volt, nem szerepel benne maga a költő. Inkább a Vizsgálódás és az Emlékezet megszemélyesítői fognak neki, hogy a *Tükör* előző kiadásainak hiányait kijavítsák. Bár tesznek néhány észrevételt a tragédiákkal kapcsolatban – „Nagy kár volt (...) hogy ez a férfi [Guidericus] a vak tudatlanság korszakában élt, amikor sem erényt, sem vallást nem ismertek” – a történetekre és a nyíltan moralizáló címekre hátrították a magyarázatot. Olyan messzire eltávolodtak a politikai célzatú nevelési szándéktól, hogy az egyik bevezetést az angol versmértékről szóló értekezéssel töltötték meg.

Niccolls visszatér az álomkeret nyújtotta biztonsághoz. Kiadása az *Egy Téli Éjszaka*

Látomása címet viselte, és egy hosszú verssel kezdődik, amely megpróbálja felidézni a *Tükör* leghíresebb költeményének, *Sackville bevezetésének* fellengzős hangvételi téves érvelését; ez a vers a történelem és a tragédia allegóriája volt az 1563-as kiadásban. Niccols vezetője az Emlékezet, őt segíti a Hírnév, akinek az a feladata, hogy:

„megidézze mindazon érdemes férfiak szellemét,
akik Tükreinkben még nem láthatók, hogy mindegyikük
rendben

Járuljon hozzád és mondja el az igazat szomorú tragédiájáról.

Az Emlékezet feladata az, hogy őrizze

Az idő gazdag kincseinek tárházát, ahol a hajdani tetteket

Lejegyezve tárolom, és ha valamilyen könyvben véletlenül rábukkanok arra, hogy
valakinek a régi híre halála után feledésbe ment, ezt felélesztem.”

Az Emlékezetnek a tragédiákat összekötő kommentárjai szinte semmi egyebet nem tartalmaznak, mint felsorolásokat, hogy milyen körülmények között játszódnak a megelőző és következő történetek. A szerkesztő véleményének, erkölcsi mondanivalójának kifejtését a történetek nehézkes, moralizáló retorikája szükségtelemmé teszi.

A *Tükör* története folyamán tehát számos változást figyelhetünk meg. A szöveg eltávolodott a jelen szempontjából közvetlen jelentőségű történelmi paraméterektől, és távoli, legendás, hivatalosan szentesített területekre húzódott vissza. Hangsúlyozottan didaktikus ajánlása, amely azokhoz a magas állású olvasókhoz szólt, akiket a szerkesztő nevelni kívánt művével, a későbbiek folyamán ugyanehhez az osztályhoz intézett alázatos, hízogő kérelemmé, pártfogásért esedezéssé alakult át. Az egyes szerzők történelmi és didaktikus célzatú mondanivalóját részletező, realisztikus keret „egy téli éjszaka látomása”-vá változott, fűzfaversben írt bevezetéssé, amely – akárhogyant tiltakozott is a szerző – költészetnek tüntette fel az utána következő művet, és nem történelemnek. Egyszóval, a szöveg átalakult ideológiai szempontokat követő verses történelemből az érzelmekre ható hazafias költeménnyé.

Bár ez az átalakulás részben annak volt köszönhető, hogy az egymás után következő szerzők egyre tehetségtelemenebbek voltak, kapcsolatban állt a változás a szerkesztőknek az olvasóközönségről alkotott elképzelésével is. Bárkinek is szánta Baldwin a művet, a *Tükör*nek kezdettől fogva volt egy lelkes polgári olvasótábora. A későbbi szerkesztők már egyre tudatosabban vették célba ezt a jól jövedelmező piacot. Ahogy a *Magisztrátusok Tükre* vitairat egyre inkább propagandává alakult, és ahogy a színvonala egyre jobban a kortárs történetírás teljesítményének szintje alá süllyedt, úgy lett belőle mindinkább olyan termék, amely a városi olvasó számára készült. Bár Higgins és Blennerhasset azt állította magáról, hogy minden réteghez szól, valójában a városi közönségnek gyártottak tanulságos meséket a mértékletességről és a szűziességről. Ezzel párhuzamosan az elbeszélések hosszabbak is lettek, és telezsúfolták őket olyan történelmi részletekkel, amelyek nem illettek a történelmi példabeszéd didaktikus szelleméhez. Zsebtörténelem és/vagy szentimentális mesék lettek belőlük. A könyv külalakja is megváltozott. Niccols, az olyan népszerű művek példáját követve, mint például *William Jaggard London tiszteltre méltó városa összes méltóságos Polgármesterének bemutatása* (1601) című műve, a *Tükör* tragikus témáit ábrázoló fametszeteket tett a könyvbe. Egyszóval a *De casibus forma* szórakoztató értékét hangsúlyozták azért, hogy megkíséreljék egy, a korábbinál szélesebb olvasótáborral elfogadtatni.

De ez nem sikerült. Niccols azzal, hogy a kiráypártiak mellé állt, elidegenítette magát a polgárságot, amely – és különösen a felső rétege – a parlament híve volt. Egy olyan korban, amikor egyre szorosabb kapcsolat volt a között, hogy a népből tud-e valaki írni-olvasni és hogy politikailag mennyire öntudatos, tévedés volt emelkedett erkölcsi érzéseket árulni egy olyan polgári közönségnek, amely a történelmet kifejezetten azért olvasa, hogy a gyakorlati, napi politikában segítsen neki eligazodni. A *Tükör* korai kiadásai

azért voltak népszerűek, mert a kortárs történetírás irányvonalát követték, és olyan kéréseket vetettek fel, ami iránt széles körű politikai érdeklődés volt az olvasók körében; a későbbi kiadások számára hátrányt jelentett, hogy fokozatosan eltávolodtak ettől a hiteles történelmi forrástól és az aktualitástól egy olyan irányba, ami a városi olvasók érdeklődéséről alkotott idejétmúlt felfogáson alapult. És így az utolsó kiadást már nem lehetett eladni; a művet kötetlen ívek alakjában háromszor is kiadták [1619, 1620, 1621], de nem volt sikere. Az, hogy *Anglia Erzsikéjét* bevette a *Tükör* utolsó kiadásába, Niccols utolsó kísérlete volt, optimista hangnemben akarta zárni Anglia tragikus történetét és világosan elhatárolni a jelentől a politikai balsors korszakát, mint ami az Erzsébet előtti nyugtalan idők része és végleg elmúlt. Azzal azonban, hogy éles határvonalat húzott a *most* és az *akkor* közé, Niccols végül összetörte a *Tükröt*.

Fordította és a jegyzeteket írta:
Szabó Enéh–Zvara Edina

Jegyzet

- (1) Edward Whitchurch, protestáns nyomdásztól származott az ötlet, de Mária trónralépése miatt menekülnie kellett Angliából, és Wayland vette át a műhelyét. Baldwin kiadója is eredetileg ő volt.
- (2) Boccaccio e művét 1374-ben írta, több kiadása ismert.
- (3) Első kiadása: *De la ruïn des nobles hommes et femmes*. Bruges 1476, Colard Mansion
- (4) *The Chorle and the Birde*. Westminster 1477?, William Caxton
- (5) Nem az író beszél róluk, hanem a szereplők önmagukról.
- (6) Stephen Gardiner (1483–1555)
- (7) A *Palladis Tamia* tulajdonképpen egy proverbiumgyűjtemény, neves szerzőktől származó mondások Geofrey Chaucertől Meres koráig.
- (8) Annak ellenére, hogy Raleigh csak i. e. 130-ig jutott el a világ történetében! Első kiadása: London 1614, William Stansby for Walter Burre.
- (9) A történelem és a történetírás múzsája.
- (10) A tragédia múzsája.
- (11) Thébai polgár, hadvezér.
- (12) Az álom görög istene.
- (13) Az álom római istene.

PÁLYÁZAT

ELŐADÁS MEGTARTÁSÁRA AZ ORSZÁGOS „TANÍ-TANI TALÁLKOZÓ”-RA

Téma: A változó világ – változó iskola és pedagógia

Időpont: 1998. március 27–29.

Szervezők: Bak Zsófia, Czike Bernadett, Horn György, Takács Géza, Várhegyi György

Várjuk iskolavezetőket, pedagógusokat jelentkezését mindenfajta iskolatípusból, akik vállalnának mintegy 15–20 perces előadást az alábbi témakörökben:

1. Az iskolai szabadság változatai. (A szereplők, a pedagógus és az intézmény szabadsága. Korlátok, lehetőségek.)
2. (A) hagyományok és (a) kötődések a hagyományok és kötődések nélküli pedagógiában.
3. Tervek, félelmek. („Mire való az iskola?”)
4. Tanulási/tanítási dilemmák, utak, stratégiák. („Módszereink.”)
5. Pedagógiai dilemmák, pedagógiai esetek. („Mi így csináljuk.”)

Beküldendő egy előadási terv vagy gondolatmenet, előadás vagy ennek egy részlete 1997. december 31-ig. A találkozón megtartott előadásokért a szervezők honoráriumot fizetnek és megjelentetik a Taní-tani című folyóiratban. A pályázatokat a beérkezés sorrendjében bírálja el a zsűri. Minden pályázatot elfogadnak, amelytől a találkozó szellemi gazdagítása remélhető. A találkozó rendezője az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete, 1096 Budapest, Vendel utca 3. További információ Bak Zsófiától vagy Kocsis Lillától kérhető a 215-6220 és 216-3899-es telefonszámon. E-mail címünk: szbpb@kih.c3.hu